

**ГААЛИЙН БАЙГУУЛЛАГЫН ХУУЛЬ САХИУЛАХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА ТҮҮНИЙГ
БОЛОВСРОНГУЙ БОЛГОХ ЗАРИМ АСУУДАЛ**

Төмөр-Очирын Азжаргал
ХСИС-ийн Ерөнхий эрдэмийн сургуулийн,
ТЗЭЗТ-ийн багш, дэслэгч, докторант

Монгол улсын үндэсний аюулгүй байдлыг хамгаалах түүний бүрэлдэхүүн хэсгүүдийг хамгаалах нь гаалийн байгууллагын хүлэсэн хүндтэй үүрэг билээ. Энэхүү үүргээ биелүүлж ажиллахад гаалийн харилцаанд оролцогчдын зүгээс хууль тогтоомжийг санаатай болон болгоомжгүй хэлбэрээр зөрчих явдал цөөнгүй тохиолддог.

Гаалийн зөрчил нь эрх зүйн зөрчлийн нэг төрөл бөгөөд захиргааны зөрчлийн үндсэн шинжийг агуулсан байдаг.

Гаалийн зөрчил гэдэг нь: Нийт буюу тодорхой нутаг дэвсгэрт дагаж мөрдүүлэхээр тогтоосон гаалийн хууль тогтоомж зөрчсөн үйлдэл эс үйлдэхүйг хэлнэ.

Олон улсын эрх зүйд гаалийн зөрчлийг дараах байдлаар тодорхойлсон байдаг.

Дэлхийн гаалийн байгууллагын нэр томъёоны тайлбарт гаалийн зөрчил гэдэгт: Гаалийн байгууллын хууль тогтоомжийг зөрчсөн эсхүл зөрчихийг завдсан үйлдэл гэж тодорхойлжээ.¹

Гаалийн бүрдүүлэлтийн горимыг хялбарчлах, уялдуулах тухай олон улсын конвенцид: Гаалийн зөрчил нь гаалийн хуулийг зөрчсөн, эсхүл зөрчихийг завдсан аливаа үйлдэл гэж заажээ.²

Гаалийн зөрчлөөс сэргийлэх түүнийг мөрдөн шалгах, таслан зогсоох талаар захиргааны журмаар харилцан туслах Найробын олон улсын конвенцид: Гаалийн зөрчил гэдэг нь гаалийн хуулийг зөрчсөн зарчихийг завдсан үйлдэл, эс үйлдэл гэж заажээ.

Гаалийн байгууллагын хууль сахиулах үйл ажиллагааны гол зорилго нь гаалийн хууль тогтоомжийн дагуу гаалийн байгууллагаас явуулах төрөл бүрийн хяналтын үйл ажиллагааны тусламжтайгаар түүний тогтоосон дүрэм журмыг гадаад худалдаанд оролцогч иргэд, аж ахуйн байгууллагаар мөрдүүлэх, тэдэнд хөнгөн шуурхай үйлчлэхэд оршино.³ Гаалийн шалгалтын гол зорилго нь гаалийн хилээр бараа тээврийн хэрэгслийг хуулийн дагуу нэвтрүүлэх, улсын хилээр нэвтрүүлэхийг хориглосон барааг илрүүлэх, түүнийг хууль бусаар нэвтрүүлэхээс сэргийлэх, гаалийн хилээр холбогдох бичиг баримтгүй нэвтрүүлж байгаа бараа, тээврийн хэрэгслийг илрүүлэх, барааны үнэ, чанар, тоо хэмжээ болон БТКУС-н /барааг тодорхойлох кодлох уялдуулсан систем/ дагуу барааг тодорхойлоход оршино.⁴

Гаалийн байгууллагын хууль сахиулах үйл ажиллагаа нь гаалийн эрх зүйн зөрчил гарахаас урьдчилан сэргийлэх, зөрчлийг олж илрүүлэх үйл ажиллагааны томоохон хэсэг юм. Хяналт шалгалт хийснээр улсын хилээр хууль бусаар бараа тээвэр нэвтрүүлэх, хориглосон болон хязгаарласан бараа оруулж ирэх гэх мэт үйлдлүүдийг тухайн үед нь барьж илрүүлэх үйл ажиллагаа болж байдаг.

Дээрхээс үзэхэд гаалийн байгууллагын хууль сахиулах үйл ажиллагаа нь гаалийн зөрчлийг илрүүлэх арга зам болж өгдөг ба гаалийн хяналт болон шалгалтын хэлбэрээр илэрнэ. Энэ нь улсын хилээр нэвтрүүлэхийг хориглосон барааг илрүүлэх, түүнийг хууль бусаар нэвтрүүлэхээс сэргийлэх, гаалийн хилээр холбогдох бичиг баримтгүй нэвтрүүлж байгаа бараа, тээврийн хэрэгслийг илрүүлэх гэх мэт гаалийн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэхэд нягт уялдаа холбоо болж өгч байна.

Тиймээс гаалийн байгууллагын хууль сахиулах үйл ажиллагааг боловсронгуй болгох үүднээс гаалийн зөрчлийн гадаад худалдааны нийт эргэлтийн судалгааг гаалийн байгууллагад тулгамдаж буй асуудлыг тодруулах зорилгоор гаалийн байцаагч нараас авсан судалгаатай харьцуулж дүгнэлт гаргахыг зорьлоо.

1. Эхлээд гадаад худалдаа, гаалийн статистикийн 2009-2012 оны тоо баримт, мэдээ, мэдээллийг үндэслэн авч үзье.

¹ <http://www.ecustoms.mn>

² Конвенци гэдэг нь: Аль нэг олон улсын гэрээ хэлэлцээрт нэгдэн орсон /гарын үсэг зурсан батламжилсан/ улс орнууд заавал дагаж мөрдөх ёстой олон улсын эрх зүйн баримт бичгүүд /гэрээнүүд/ юм. Конвенци нь Гаалын хамтын ажиллагааны зөвлөлөөс батлан гаргадаг хамгийн чухал бичиг баримт болно. Энэ зөвлөл байгуулагдсанаас хойш 18 Конвенци батлаад байна.

³ Ш.Цогтоо. Гаалийн эрх зүй ерөнхий ба тусгай анги. УБ., 2003 он, 241-р тал

⁴ ГЕГ- гаалийн хяналт шалгалт иргэдэд мэдээлэх хэсэг

Монгол улсын гадаад худалдааны нийт эргэлт, түүний дотор экспорт, импортын хэмжээ сүүлийн дөрвөн жилд маш хурдацтай өссөн. Энэ хурдацтай өсөлт нь гаалийн татвараас зайлсхийх зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх арга замыг тодорхойлох, хэлбэрийг шинэчлэх шаардлагыг бий болгож байна.

Гадаад худалдааны нийт эргэлт /мян.ам.долл./⁵

	2009 он	2010 он	Өөрчлөлт хувиар	2011 он	Өөрчлөлт хувиар	2012 он
Экспорт	1 885.4	2 908.5	154.3	4 817.5	165.6	4 384.6
Импорт	2 137.7	3 200.1	149.7	6 598.3	206.2	6 738.3
Нийт эргэлт	4 023.1	6 108.6	151.8	11 415.9	186.9	11122,9

Дээрх хүснэгтэд тооцоо хийж үзвэл 2009-2012 онд гадаад худалдааны нийт эргэлт 2.84, түүний дотор, экспорт 2.56; импорт 3.09 дахин нэмэгджээ.

Гадаад худалдааны эргэлтийг өмнөх онтой харьцуулбал экспорт буурч, импорт өссөн үзүүлэлт харагдаж байна.

Гаалийн харилцаанд оролцогч (мян.)

	2009 он	2010 он	Өөрчлөлт	2011 он	Өөрчлөлт
Иргэн	5 420	6 395	+975	10 779	+4 384
Хуулийн этгээд	5 099	5 329	+230	6 366	+1 037
Нийт	10 519	11 724	+1 205	17 145	+5 421

Дээрх хүснэгтээс харахад, 2009-2011 онд гаалийн бүрдүүлэлт хийсэн иргэн 5359, хуулийн этгээд 1267-оор нэмэгдсэн нь 2009 онтой харьцуулахад иргэний эзлэх хувийн жин 49.7%, хуулийн этгээдийнх 19.9% болж өссөн байна.

Хүснэгтээс үзэхэд 2009-2011 онд гаалийн харилцаанд оролцогч иргэний хувийн жин 11.4 хувиар нэмэгдэж, тэр хэмжээгээр хуулийн этгээдийн хувийн жин буурсан байна. 2011 оны байдлаар гаалийн харилцаанд оролцогчдын 62.9 хувийг иргэн эзэлж байна.

Дээрх статистик мэдээнд тулгуурлан дүгнэлт хийхэд гаалийн харилцаанд оролцогчийн тооны огцом өсөлт, хувийн жинд өөрчлөлт орж байгаа нь гаалийн татвараас зайлсхийх зөрчил өсөх магадлалтай байгааг харуулж байна.

Зөрчлийн мэдээ

он	Нийт зөрчил	Гаалийн татвараас зайлсхийх зөрчил	Нийт зөрчилд эзлэх хувийн жин	Санаатайгаар		Болгоомжгүйгээр	
				тоо	хувь	тоо	хувь
2009	3006	517	17.1	363	70.2	154	29.8
2010	2875	589	20.5	409	69.4	180	30.6
2011	3254	618	19.0	418	67.6	200	32.4
2012	3198	1066	33,3	-	-	-	-

Нийт хэрэг зөрчлийн дийлэнх нь гаалийн үнэ, барааны тоо хэмжээ, гаалийн бүрдүүлэлтийн горим, барааны нэр төрөл, марк зориулалт, гарал үүслийг худал мэдүүлэх, гаалийн баримт бичгийг солих, засварлах зэрэг аргаар гаалийн болон бусад төрлийн татвар төлөхөөс санаатайгаар зайлсхийсэн үйлдэл эс үйлдэхүй үйлдэгдсэн бөгөөд өмнөх онтой харьцуулахад 2012 онд зөрчлийн тоо 1,7 хувиар буурсан боловч гаалийн татвараас зайлсхийх үйлдэл 42 хувиар өсчээ.

2009- 2012 оны Гэмт хэргийн шинжтэй зөрчил:

	2009 он	2010 он	2011 он	2012 он
Гэмт хэргийн шинжтэй үйлдэл	112	85	89	49

⁵ Гаалийн ерөнхий газар. Статистик мэдээлэл.

Гадаад худалдаа болон гаалийн харилцаанд оролцогчдын тоо хэмжээ өсөн нэмэгдэхийн хэрээр зохион байгуулалттай, шинэ төрлийн зөрчил нэмэгдэх хандлага ажиглагдаж байна.

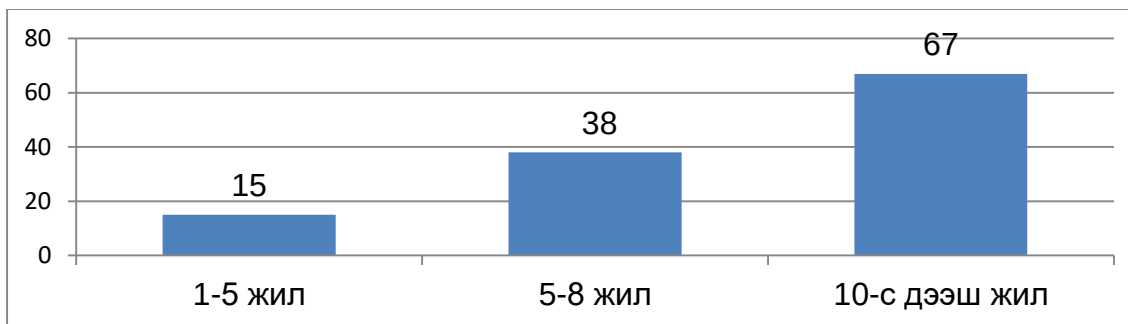
Торгууль, нөхөн төлүүлсэн татварын (сая.төг)

	Санаатайгаар		Болгоомжгүйгээр	
	Торгуулийн дүн	Нөхөн төлүүлсэн	Торгуулийн дүн	Нөхөн төлүүлсэн
2009	91.9	306.3	41.8	139.3
2010	108.0	360.0	60.3	201.0
2011	184.5	615.0	83.7	278.9
2012	356.6	-	-	-

Эндээс харахад, нийт торгуулийн дүнгийн 67.4 хувь нь санаатайгаар зайлсхийсэн гаалийн орлогын татвар, 32.6 хувь нь болгоомжгүйгээр зайлсхийсэн үйлдэл болж байна. Гаалийн татвараас зайлсхийсэн зөрчлийг хянан шийдвэрлэснээр улсын төсөвт нэмж 2.5 тэрбум төгрөг нөхөн төвлөрүүлсэн байна.

2. Гаалийн байгууллагын хууль сахиулах үйл ажиллагаанд тулгамдаж буй асуудлыг үнэн бодитой тодорхойлох, гаалийн байгууллагад мөрдөгдөж буй дүрэм, журам, тушаал, заавар амьдралд хэр нийцэж, чухамхүү аль заалтууд хүнд суртал, чирэгдэл, авлига үүсэх нөхцөл бүрдүүлж байгааг тодруулах зорилгоор практикт ажиллаж буй 120 алба хаагчаас авсан судалгааны дүнг танилцуулъя.

1. Та гаалийн байгууллагад хэдэн жил ажиллаж байна вэ?

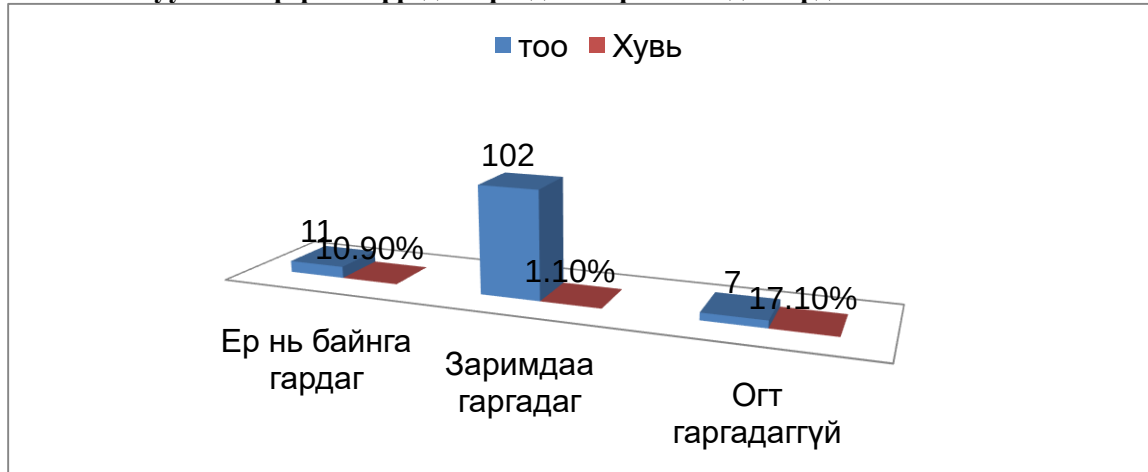

2. Та бүхний мөрдөн хэрэгжүүлдэг ямар хууль, дүрэм, журмын аль заалтууд амьдралд нийцдэггүйг доорхи зайд нэрлэн бичнэ үү.

- Импортын барааны гаалийн үнийг тодорхойлох Засгийн газрын 63 дугаар тогтоол, Монгол Улсын Гаалийн ерөнхий газраас улирал бүр гаргадаг гаалийн үнийн бааз, Зорчигчийн журам амьдралд нийцдэггүй
- Барааны үнэлгээ хэт өндөр байдаг
- Импортын бараанд Засгийн газрын 63 дугаар тогтоол, Гаалийн тарифын хуулийн дагуу гаалийн үнийг тодорхойлох явцад Гаалийн ерөнхий газраас тогтоосон импортын барааны жишиг үнийн жагсаалт зарим нэрийн бараанд хэт өндөр үнээр тавигдсан байдаг нь хүндрэлтэй байдаг.
- Солонгос болон бусад улсаас “Карго” нэрээр газраар оруулж ирж байгаа ачаа, түүнд хийх гаалийн бүрдүүлэлт, тавих хяналт шалгалт амьдралд ер нийцэхгүй байна
- 170 гаруй журмын 50 хувь нь бүрэн хэрэгжихгүй байна
- Татварын аливаа хөнгөлөлт, чөлөөлөлтүүд
- Шударга ёс хэрэгжүүлэх тухай их ярьдаг боловч, удирдах дээд байгууллагаас асуудалд эсрэгээр ханддаг
- Гаалийн урьдчилсан бүрдүүлэлт хийх тухай журам
- Гаалийн тухай хууль
- ТАХТХ-ийн заалт, ГТХ-ийн 74, 82, 84 дүгээр заалт, Төрийн албаны тухай хууль
- Татварын хувь хэмжээ их /онцгой, НӨТ/
- Гаалийн тухай хуулийн 1-р бүлэг 3-17,18
- Төрийн албаны хуулийн төрийн жинхэнэ албан хаагчийн ажилд шалгаруулж авах заалт
- Илгээмжийн журам/ ДБЯ-тай хамтарсан
- Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хууль
- Эм, эмийн зүйлс улсын хилээр нэвтрүүлэх журам
- Онцгой албан татварын тухай хууль ба автомашины татвар
- Гаалийн ерөнхий газрын зорчигчийн хувийн хэрэглээний эд зүйлсэд бүрдүүлэлт хийх журам

19. Гаалийн хяналт шалгалт шалгалт хийх Гаалийн ерөнхий газрын даргын 50 дугаар тушаал
20. Гаалийн тухай хуулийн гаалийн улсын байцаагчдын эрх ашгийг хамгаалах заалтууд
21. 1999, 2000 онд Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийг хүчингүй болгох

3.Танай байгууллагаар үйлчлүүлдэг иргэдээс хэр их гомдол ирдэг вэ?

4.Танай байгууллагын удирдлагын ажлын буруу зохион байгуулалт, зохисгүй шийдвэр, арга барилын дутагдлаас болж шүүмжлэгдэхэд хүргэдэг бол доорхи зайд бичнэ үү.

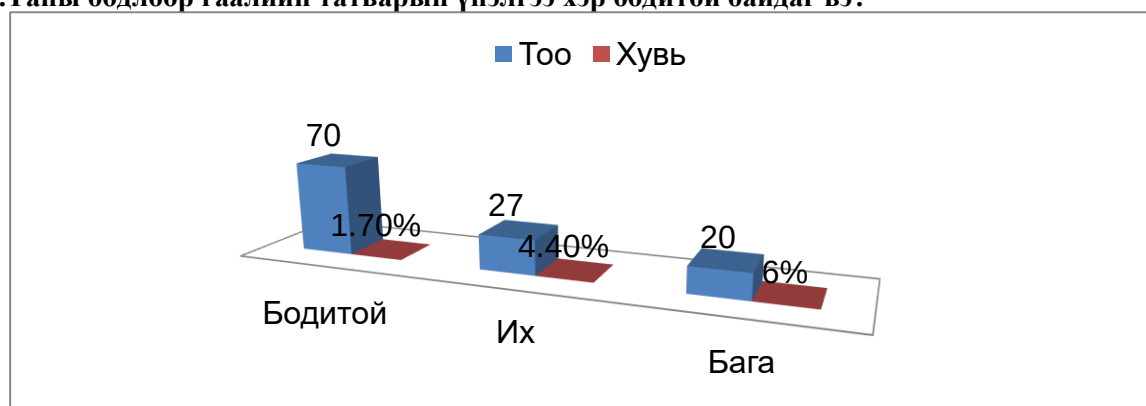
1. Удирдлага нь намын харъяаллын бус мэргэшсэн байх
2. Зарим хууль тогтоомжийн актуудыг тодорхой болгон, шинээр гарах тухай бүр нэгдсэн ойлголт өгч байх
3. Удирдлага гаалийн улсын байцаагч бүртэй тулж ажилладаггүй
4. Ажлын зохион байгуулалт нүсэр, зарим зохисгүй шийдвэр нь үйлчлүүлэгчдийг бухимдуулах, цөхрөөх, барьцах, шударга ёс алдагдахад хүргэдэг ба ажлын арга барил хоцрогдсон, боловсон хүчний чадвар доройтсон
5. Удирдлагаас боловсон хүчний бодлогыг буруу явуулдаг, намчирхдаг, ах дүү, садан төрөл, найз нөхдөө ахлахын албан тушаалд тавьдаг, гадаадад явуулдаг бөгөөд шагнал урамшил, цолыг олгохдоо шударга бус ажилладаг
6. Дунд шатны ажилтнууд үүрэгт ажлаа дутуу дулимаг гүйцэтгэдгээс үйлчлүүлэгчдэд чирэгдэл гаргаж хүндрүүлдэг
7. Удирдлагын шударга бус үйл ажиллагаа, давхар шалгалт
8. Ажилчдын нийгмийн халамжинд анхаарах
9. Хэлтэс албадын дарга нарын ур чадвар муу, нэгжийн ахлах дарга нар шийдвэр гаргаж чаддаггүй
10. Шийдвэрийн хэрэгжилтэд тавих хяналт муу
11. Цохолт хийн шийдвэрлэх зүйл заалтыг тодорхой болгох
12. Ажлын байрны зохицуулалт, байршил муу
13. Удирдлага нь улс төрөөс хараат байдаг, асуудлыг удаан шийдвэрлэдэг, шат дамжлага олон
14. Зарим иргэд, үйлчлүүлэгчдийн шударга бус буруу ташаа мэдээлэлд зөвхөн нэг талаас ханддаг

5. Таны гаалийн үзлэг, шалгалт хийх явцад чухамхүү ямар төрлийн эд барааг нуун далдалж хил нэвтрүүлэх оролдлого олонтоо гарч буйг доорхи зайд бичнэ үү.

1. Гадаадаас ирж байгаа бичиг баримт дээр дурдагдаагүй барааг мэдүүлэхгүй гаргах оролдлого хааяа гардаг
2. Тоо хэмжээ дарах, үнэ дарах тохиолдол байдаг
3. Өндөр татвартай /онцгой буюу экспортын татвар/ архи, согтууруулах ундаа, ноос, ноолуур гэх мэт
4. Гаалийн албан татвар, нэмэгдсэн өртгийн татвар багассан тул ерөнхийдөө ийм оролдлого багассан
5. Татвар шингэсэн бараа
6. Гаалийн үнэлгээ бага бол ямар ч бараа байж болно
7. Карго ачаанд үзлэг хийхэд тоо ширхэг, жин байнга зөрдөг
8. Татвараас зайлсхийх явдал байнга гардаг

9. Автомашины сэлбэг
10. Өндөр үнэтэй бараа
11. Шалгалт сайн хийхгүй бол ямарч барааг нууж гаргаж болно
12. Алт, үнэт эдлэл, ноолуур
13. Гоо сайхны бараа, овор бага үнэ ихтэй бараа гэр ахуйн хэрэглээны хуучин эд зүйлс
14. Бичиг баримт хуурамч
15. Эм, эмнэлэгийн багаж хэрэгсэл, тамхи, хятадаас импортлосон хулдаас, дэвсгэр, барилгын материал
16. Элдэв лиценз зөвшөөрөлтэй бараа
17. Гүний гаальд нуун далдлах оролдлого бараг гардаггүй
18. Хязгаарласан хориотой бараа
19. Ангийн арьс, гар утас
20. Гахай, тахианы мах, өөх
21. Түүх соёлын дурсгалт зүйлс
22. Эмийн найрлагад ордог амьтны гаралтай түүхий эд /бугын чив засаа, доньд гэх мэт/
23. Химийн бодис
24. Мотоцикл

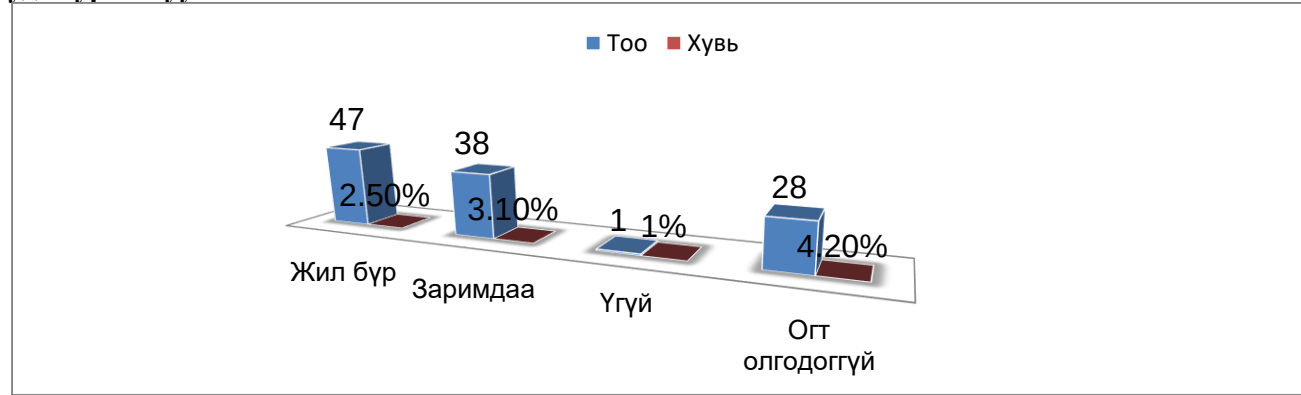
6.Таны бодлоор гаалийн татварын үнэлгээ хэр бодитой байдаг вэ?

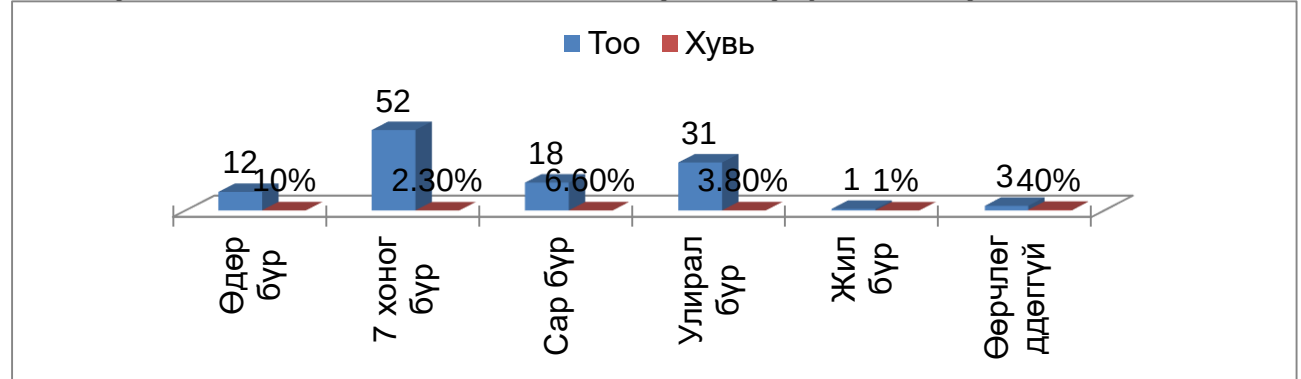
7. Хэрэв гаалийн татвар, хураамж бодитой бус бол чухамхүү ямар эд барааны үнэ бодитой бус буюу хэт их байдаг талаар баримт дурдан бичнэ үү.

1. Суудлын авто машины 1501-2500 шоо метр цилиндрийн багтаамжтай машины татвар
2. Тоног төхөөрөмж, хүнд механизм, даавуун материал, хүнс, өргөн хэрэглээний бараа, барилгын материалын хийц төмөр бэлдмэл үйлдвэрлэлийн тоног төхөөрөмж
3. Гаалийн жишиг үнэ хэт өндөр
4. Цахилгаан бараа
5. Айванхоу майнз ХХК зэрэг гадаадын хөрөнгө оруулалттай /тэр дундаа Хятадын/ аж ахуйн нэгжүүд татварын бараагаа хэт өндөр үнэлүүлж луйвар хийдэг
6. Гадаадын хөрөнгө оруулалттай зарим аж ахуйн нэгжийн татвараас чөлөөлөгдсөн барааны үнэ хэт их байдаг. Ихэнх электрон барааны үнэ /жишээ нь: Номин, Элба гэх мэт/ маш багаар үнэлэгддэг
7. Ахуйн хэрэглээний бараа /тавилга/
8. Хятад улсаас орж ирж байгаа импортын барааны татвар их
9. Гүний гаалийн үнэлгээтэй хилийн гаалийн зарим барааны үнэлгээ ижил байдаг нь буруу
10. Импортын Солонгос, Япон улсаас оруулж ирж буй суудлын автомашиныг хэт өндөр үнээр үнэлдэг ба үйлдвэрлээд 5-10 жил болсон автомашиныг 1500-3200 доллараар үнэлдэг

8. Таныг гаалийн татвар хураалтын төлөвлөгөө биелүүлсний тань төлөө шагналын фондоос хэдэн удаа урамшуулал олгож байсан бэ?

9.Таны үзлэг, хяналт шалгалт хийдэг ажлын байрыг ямар хугацаанд өөрчилдөг вэ?

10. Таныг өөрийн хариуцсан үүргээ гүйцэтгэх явцад дараах зүйлс тохиолдож байсан уу?

	Доорх хүмүүс	Хууль бус санал тавих		Дарамт, шахалт үзүүлэх	
		Тийм	Үгүй	Тийм	Үгүй
Танд хандаж	Иргэд, үйлчлүүлэгчид	45 2.6%	38 3.1%	31 3.8%	47 2.5%
	Дээд албан тушаалтан	16 7.5%	57 2.1%	29 4.1%	50 2.4%
	Найз нөхөд, хамаатан садан, танил хүмүүс	20 6%	62 1.9%	6 20%	57 2.1%
	Хамт ажиллагсад	24 5%	58 2%	12 10%	52 2.3%
	Харилцагч байгууллагынхан	16 7.5%	57 2.01%	11 10.9%	53 2.2%
	Улс төрийн нам, бүлгийн гишүүд	4 30%	54 2.2%	8 15%	60 2%
	Бусад	5 24%	46 2.6%	9 13.3%	44 2.7%

Дэвшүүлж буй санал:

1. Эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох /Татварын эрх зүйн хууль тогтоомжийн уялдаа холбоо хангалтгүй, зарим зүйл заалтыг нийгмийн болон эдийн засгийн хөгжилтэй уялдуулан өөрчлөх шинэчлэх шаардлагатай, тухайлбал эрүүгийн хуулийн 166 зүйл, санаатай үйлдэл /

2. Гаалийн бүрдүүлэлт хийх явцад олон төрлийн татварыг нэг дор ногдуулан барагдуулж төвлөрүүлдэг байдлыг өөрчлөх шаардлагатай. Тухайлбал: Импортын гаалийн татвар, Экспортын татвар, Тусгай татвар /ямаа ишигний арьс/, НӨАТ, Онцгой албан татвар, Авто бензин дизелийн түлшний албан татвар, төрийн байгууллагын үйлчилгээ үзүүлсэний хураамж г/м/. Энэ нь болгоомжгүйгээр гаалийн зөрчил гаргах үндэс болж байна.

3. Татварын хөнгөлөлт чөлөөлөлтийн код, горим, хөнгөлөлт чөлөөлөлтөд хамаарах барааны нэр төрөл, үзүүлэлт зориулалтыг зааж өгсөн эрх бүхий байгууллагын шийдвэр, тогтоол бодитой судалгаа шинжилгээнд үндэслэгдээгүй байдал, зарим төрлийн гаалийн татварын хувь хэмжээ оновчгүй, эсхүл өндөр хувь хэмжээтэй байгаа нь иргэдийн гаалийн татвараас зайлсхийх үйлдэл практик ажилтнуудаас авсан судалгаагаар нотлогдож байна. Иймээс татварын хувь хэмжээ болоод хөнгөлөлт чөлөөлөлтийн үндэслэлийг амьдралд нийцсэн хэрэгжих боломжтой болгох. Энэ нь гаалийн харилцаанд оролцогчдын хууль, эрх зүйн мэдлэг чадвар дутагдалтай байгаатай ч холбоотой.

4. Гаалийн байгууллага болон хууль хяналтын байгууллагуудын олон улсын худалдааны хөгжлийн чиг хандлага, нарийн технологи бүхий бараа тээврийн хэрэгслийг таниж мэдэхгүйн улмаас гаалийн зарчил үйлдэгдэж байна. Тухайлбал барилгын гадна шилэн фассат үүнийг шил гэж мэдүүлж бага татвар төлөх явдал гарч байсан. Гэтэл тэр нь сүүлийн үеийн технологиор боловсруулагдсан барилгын гадна талын хавтан юм. Барилгын гадна талын фассат гэдгээр нь мэдүүлбэл гаалийн татвар өндөр төлөхөөр байдаг учраас. Энэ нь гаалийн байцаагчийн мэдлэг туршлага дутмаг, Олон улсын худалдааны туршлага муу зэрэгтэй холбоотой билээ.

5. Солонгос болон бусад улсаас “Карго” нэрээр газраар оруулж ирж байгаа ачаа, түүнд хийх гаалийн бүрдүүлэлт, түүнд тавих хяналт шалгалт амьдралд нийцэхгүй байгаа нь харагдаж байна. Тиймээс хяналт шалгалт хийх журмаас эхлээд өөрчлөлт оруулах шаардлагатай байна.

Гаалийн зөрчил үйлдэгчдийн үйл ажиллагаа, бүтэц, арга хэлбэр улам нарийн зохион байгуулалтанд орж байгаа энэ үед дээр дурдсан шалтгаан нөхцлийг арилгах, үгүй болгох нь гаалийн хэрэг зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх гол арга зам болно гэж үзэж байна.